

Un necesario recoñecemento para os xogos tradicionais

Mariola no CEIP d'A Capela

Guy Jaouen

Presidente da Asociación Europea de Xogos e Deportes Tradicionais

Preámbulo

Os temas abordados neste artigo son tratados só como feitos sociais en xeral.

A glorificación do deporte moderno estandarizado

Observando as técnicas de desenvolvemento do deporte, percibimos que son cada vez máis miméticas coas do mundo da empresa, destacando nocións comparables aos slogans comerciais, moi funcionalistas. Estes slogans presentan ao deporte

como un instrumento dotado de todas as virtudes. O deporte sería:

- Un instrumento de formación da personalidade.
- Un instrumento de integración social e nacional (para os inmigrantes).
- Un instrumento de recoñecemento.
- Un instrumento para a política de saúde a nivel nacional.
- Un instrumento de construción igualitaria.

- Un instrumento de formación e educación.
- Un instrumento de dinamización dos lazos sociais.
- Un instrumento de desenvolvemento económico.
- Un instrumento ao servizo da paz e do entendemento entre os pobos.
- Un instrumento de emancipación, particularmente para a muller.

Todos estes elementos puxéronse de manifesto nas campañas publicitarias das federacións deportivas para atraer novos practicantes e tamén en artigos da prensa deportiva. Nótese que ademais cada deporte se atribúe a miúdo todos estes valores, poñendo a énfase sobre o feito de que el mesmo é un pouco mellor que o veciño. É de facerse notar igualmente que os artigos dos xornais non falan case dos problemas que ocasionan, como o económico ou o da dopaxe, xa que o fin é positivar unha imaxe da mesma maneira que se se tratase dunha estratexia promocional de tipo comercial. De feito, estes slogans non son verdadeiramente reivindicados polos practicantes, os xogadores, senón pola máquina administrativa das federacións, que teñen unha posición e un estatus que defender. Ás veces é mesmo a administración deportiva do Estado a responsable desta visión da cuestión. O que pretendemos non é dicir que ningún destes valores están presentes no deporte, senón denunciar a hipocrísia que consiste en dicir que o deporte é un remedio milagroso para os problemas da sociedade. Isto seméllase de maneira estraña ás promesas políticas: as que non comprometen máis que aos que cren nelas...

Debemos, mentres tanto, recoñecer que estes valores poden ser transmitidos nun momento ou noutro polo deporte, segundo o nivel onde se sitúe o practicante, segundo as condicións particulares de práctica. Porén, isto non é máis verdade que noutras actividades de socialización. En efecto, a participación na vida asociativa pode aportar estes mesmos valores, igual que o mundo do traballo, etc. Como case sempre, é na forma na que se pon en práctica onde se atopa o elemento principal. Sabemos que en moitas disciplinas o deporte de alto nivel non é sempre tan bo para a saúde e que os deportistas frecuentan moito os quirófanos dos hospitais. É máis, sabemos que segundo o club, a condición social do practicante ou as condicións materiais dun país, non sempre o igualitarismo preside a práctica deportiva.

Podemos atopar moitos outros contra-exemplos, como o feito de que en moitos deportes de equipo non se escollan máis que os mellores rapaces para xogar, o que parece normal para os adultos pero que para moitos educadores é unha actitude disocializante, antieducativa. Mesmo o mito de entendemento entre os pobos é moi controvertido pois de todos é coñecido que os deportes estandarizados non son máis que un reflexo da sociedade occidental; nos Xogos Olímpicos non aparecen máis que o Judo e o Taekondo como deportes non occidentais. Por outra parte, se nos remontamos ás orixes do deporte olímpico moderno, Pierre de Coubertin non reivindicou nunca todos os valores recollidos nesta lista. A súa definición de deporte era clara: *O deporte é o cultivo voluntario e habitual do exercicio muscular intensivo, apoiado no desexo do progreso e podendo chegar ata o risco. Debe ser practicado con ardor, eu diría que mesmo con violen-*

*cia. O deporte non é o exercicio físico bo para todos, a condición de ser sabio e moderado. O deporte é o pracer dos fortes ou dos que se queren volver fortes física e moralmente. Nada o mataría máis seguramente que o quere-lo apreixar nunha moderación contraria á súa esencia. Atopamos o sentido último desta definición no lema olímpico *Máis alto, máis forte, máis rápido*, orixe das fazañas extraordinarias que fan vibrar as masas, pero tamén orixe de excesos e desmesuras. Hoxe as altas instancias deportivas céntranse sobre todo na produción de resultados: en quilos, en centímetros, en segundos, en partidos gañados, etc.*

Tres movementos en relación coa educación física

A práctica dos deportes estandarizados ten, pois, como todas as prácticas sociais, as súas vantaxes e inconvenientes, as súas calidades e defectos, as súas imaxes valorizantes e excesos. O que parece anormal na situación actual é a sobre-representación atribuída ás chamadas actividades deportivas en termos de medios humanos e financeiros. Aquí debemos facer unha chamada de atención sobre o empeño dos responsables estatais na busca de prestixio internacional e de medallas, con máis ou menos doses de nacionalismo segundo o país. Desafortunadamente tamén, os grandes encontros deportivos son utilizados como válvulas de escape para os habitantes das grandes cidades urbanizadas, que viven estresados toda a semana.

Se falamos en termos de organización social dun país, xa é hora de considerar que unicamente as organizacións deportivas, que representan á elite internacional, son as que participan na canaliza-

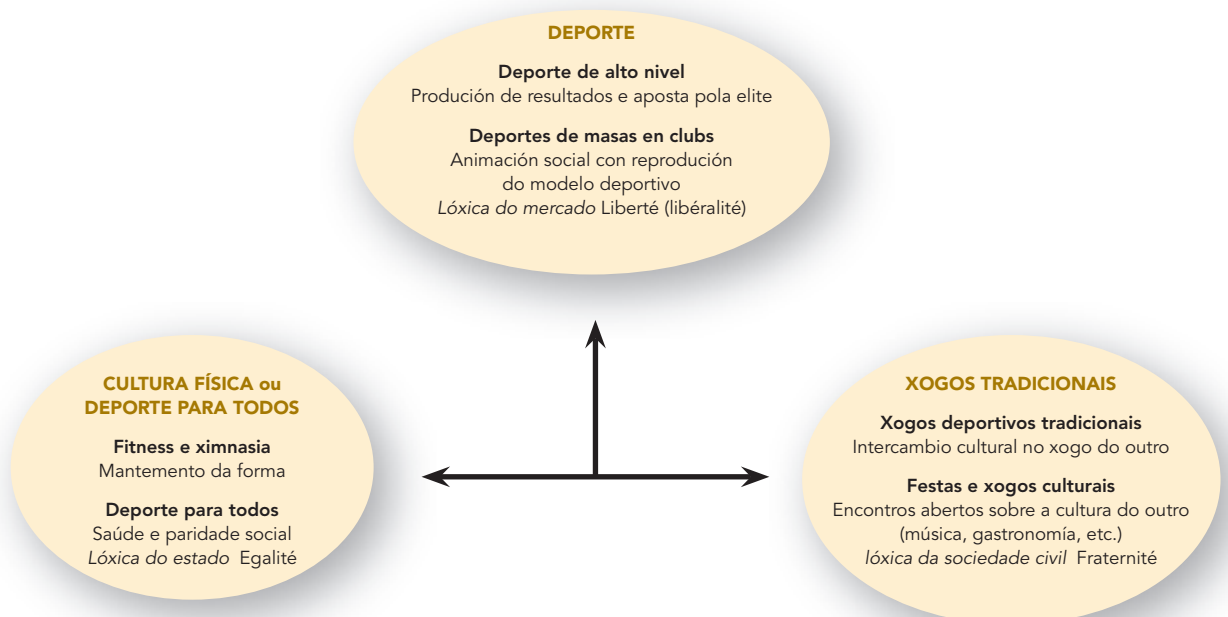

Patio de CPI de Boimorto

ción das emocións, na formación da personalidade, na integración social, na saúde, na educación, na construción igualitaria, no reforzamento dos lazos sociais e mesmo na economía local. O esquema que segue mostra os tres grandes movementos existentes no dominio da cultura física, e pódese considerar que cada un deles participa á súa maneira, de maneira totalmente complemen-

taria, coas súas imperfeccións, na construción de todos eses valores que o mito atribúe sen razón ao único modelo deportivo. É preciso desde logo relativizar o esquema porque xeneraliza situacións que son en realidade moito máis complexas (con lazos transversais entre os tres dominios principais). Este esquema fai tamén un aceno ao lema da República Francesa: *Liberdade, igualdade,*

fraternidade. Tomados un a un, estes valores poden ser todos fonte de excesos, pero asociados autocontrólanse. Entón, eu digo SI aos xogos tradicionais como valores de fraternidade e de convivencia, porque hoxe en día temos moita falta deses valores. Menos orientados cara a competición, os xogos tradicionais permiten aos practicantes xogar máis tempo, e a miúdo propoñer encontros interxeracionais.

Despois de ter falado do modelo deportivo estándar, é necesario agora esbozar un pequeno retrato do segundo elemento en relación coa cultura física, o da ximnasia de posta en forma e tamén o do deporte para todos. Este movemento, que non provoca a priori un verdadeiro sistema competitivo, non se dirixe en xeral ao mesmo público. Este é a miúdo máis popular, logo máis feminino e de máis idade tamén. Pode practicarse en salas, só cada un na súa casa, ou en grupo á beira das estradas. O seu fin principal é o de socializar conservando unha boa forma física para afrontar o traballo de despacho, a tensión dos transportes urbanos ou unha boa imaxe do corpo. É un elemento importante nun mundo no que o corpo humano non ten suficiente actividade física na maioría das actividades profesionais. É unha actividade que copiou certos elementos do deporte, en xeral sen o seu lado competitivo e logo sen ser *aplicado con ardor nin violencia*, é dicir sen a noción de risco.

O terceiro movemento está centrado arredor da festa e da actividade física popular. Así, sabemos que en certas rexións, como na Bretaña por exemplo, numerosas persoas fan danza tradicional e outras fan Fitness na cidade, porque danzar de maneira atlética durante dúas ou tres horas é sen dúbida unha actividade física. Unha grande diferenza é que esta actividade está ligada á festa e á cultura popular. Outra diferenza é que os bailaríns non escollen aos seus veciños, todo o mundo participa, bos bailaríns, malos bailaríns, novos, vellos, homes e mulleres. Isto non impide unha certa competición por amosar quen baila mellor, xa que a competición forma parte da natureza humana. Pero non é necesario facer un grande esforzo porque o contrato social non admite unha gran revolución no estatus social local.

É un pouco o mesmo sistema que funciona cos xogos tradicionais, os xogos de tradición cultural. O contexto do xogo unido á festa, impide a institucionalización do exceso e o xogo autoregúlase. Un campión non pode extraerse da comunidade que o rodea, é un campión dun instante, o do final, e é honrado como tal. A súa vitoria pertence tamén á comunidade que o arrodea, pois a festa pasa a outra cousa e o campión convértese nun participante ordinario da festa. Mentres o sistema deportivo impón ao atleta o ser serio e reservado, a miúdo a pesar del, os concursos de xogos tradicionais amosan á inversa xogadores dispostos a facer o pallaso, xogando unha especie de papel teatral que os participantes na festa parecen esperar deles. Esta idea é matizable cando os xogos tradicionais están organizados en federacións, porque entón xa non son só a festa e o seu devir os que deciden, aínda que é evidente que o espírito popular está sempre alí.

Como abordar estas cuestións sen falar da cara comercial do deporte? En efecto, este amosa a miúdo un rostro ben diferente do anunciado na lista de valores citada anteriormente, xa que entramos no mundo dos negocios. E este mundo precisa crear actividades de masas para obter unha produción industrial rendible. Agora ben, nós sabemos que os xogos tradicionais están economicamente unidos ao artesanado. Cunha pequena demanda de material, non creou endexamais grandes fábricas; téntase entón utilizar a estratexia da aculturación para impoñer un novo modelo. Esta é ben coñecida: primeiro é necesario facer desaparecer as referencias á cultura local para crear unha situación nova cun medio novo, pois é a lei do máis forte a que se impón. No entanto, os estados

Reunión da Asociación Europea de Xogos e Deportes Tradicionais en Corinaldo (Italia) (2006)

Equipo de xogadoras de estornela de Esteiro-Muros

deben de maneira urxente cuestionarse o problema de saber se se lle pode deixar facer todo ao *mercado*. Efectivamente, cando se perde a cultura propia tamén se perden as referencias sociais, e ben sabemos que o *mercado* utiliza sempre o vector cultural como cabalo de Troia. Así pois, a publicidade diríxese prioritariamente para un mesmo produto cara os rapaces máis influenciables máis ben que aos adultos. O problema dos xogos tradicionais reside na economía e nas tradicións rexionais, a carón da música, da danza, da gastronomía, da arquitectura, do artesanado, do pequeno comercio, etc. Así

pois, poderíamos ver un día o noso medio festivo desnaturalizado pola lei non democrática do mercado, cos símbolos Coca-Cola e MacDonalld como pedras angulares.

O redescubrimento dos xogos tradicionais, unha vía alternativa

O renacemento dos xogos tradicionais tivo a súa orixe no medio deportivo, cara principios dos anos 1970, como unha vía alternativa diferente da oferta producida polo deporte estandarizado. Esa vía asocia naturalmente o deporte coa cultura rexional, o que significa que este movemento identificase desde un principio coa problemática da diversidade cultural. Foi tamén neste momento cando os xogos tradicionais atoparon puntos comúns co movemento do deporte para todos, non orientados cara a procura da elite a través da competición, senón a miúdo a través dos ensinantes. Poderíamos case avanzar que o estatus dos xogos deportivos tradicionais progresou en paralelo coa mellora da situación democrática dos diferentes países.

Esta situación non pasa desapercibida a nivel internacional, e arredor dos anos 1980 tiveron lugar varias reunións que sinalaban que comezaba coller forma unha toma de conciencia. Os xogos populares entraban así nunha fase de reconquista da súa identidade. Foi sobre todo a UNESCO (United Nations - Educational, Scientific and Cultural Organization) quen expresou este cambio de aproximación. En 1983 presentou o seu programa para a educación, con tres niveis: o deporte, o deporte para todos e os xogos e danzas tradicionais. En outubro de 1986, a UNESCO recomendaba a *protección e o*

desenvolvemento dos xogos, danzas e deportes tradicionais no cadro da educación física e do deporte, como un medio de preservar o patrimonio cultural. En maio de 1994 era o Parlamento Europeo, despois dunha moción presentada aos deputados por iniciativa da AEXDT, o que *invitaba á Comisión a establecer un programa específico de promoción dos deportes rexionais e tradicionais.*

No 1999 a reunión da UNESCO en Punta del Este pediu aos estados membros organizar a *promoción e preservación dos xogos tradicionais en cada país.* Logo, en 2002, a UNESCO declarou que *Como orixe de cambio, de innovación e de creatividade, a diversidade cultural é precisa para a especie humana como o é a biodiversidade para a natureza. Neste sentido, ela é a herdeira común da humanidade e debería ser recoñecida e sostida para beneficio das xeracións presentes e futuras.* A creación dun comité mundial para a promoción dos xogos tradicionais pola UNESCO en marzo do 2006, con participación por primeira vez de auténticos representantes¹ dos xogos tradicionais, camiña no senso do recoñecemento dunha necesaria *ludodiversidade* para un mellor equilibrio na oferta relativa á educación física. A Asociación Europea dos Xogos e Deportes Tradicionais traballa coas mesmas directrices desde o seu nacemento, creando pasarelas entre as culturas e contribuíndo así a construír unha Europa de cidadáns respectuosos dos demais na súa diversidade. É a través de todas as súas accións sobre o terreo como as organizacións membros da AEXDT foron quen de forxar a idea de que *o xogo tradicional é divertimento, socialización e educación.*

1, No momento da redacción deste artigo eses representantes son Guy Jaouen, Pierre Parlebas, Erik De Vroede e Roland Renson.